

ΧΙΟΝΗ

111 • ΜΑΪΟΣ 2001 • 800 ΔΡΧ / €2.35

ΠΑΡΑΣΧΟΣ ΜΟΣΧΟΝΑΣ:

Αγώνες για την Ελευθερία, Αγωνία για το μεροκάματο

ΝΙΚΟΣ Δ. ΧΑΡΤΟΥΛΑΡΗΣ: Ανδρέας Α. Λοΐζος

ΓΙΑΓΚΟΣ ΜΩΡΑΪΤΗΣ: Ξαναζώντας της σκλαβιάς ματωμένες πέτρινες μέρες και μετά....!

Αγώνες για την Ελευθερία Αγωνία για το μεροκάματο

Η θαυμαστή ιστορία του Παράσχου Μοσχονά, ο οποίος «πέρασε απέναντι» μια νύχτα του 1942, κατετάγη ως ανήλικος στον Ελληνικό Στρατό της Μέσης Ανατολής, πολέμησε στη φλεγόμενη Μεσόγειο και «ανταμείφθηκε» για τους αγώνες του με φυλάκιση στην Ψυτάλλεια.

Η προσωπική του μαρτυρία για τον εμφύλιο πόλεμο στη Χίο. Πώς θυμάται τον Ευαγγελινό, τον παπα-Ξενάκη και μια ενέδρα στον τότε μητροπολίτη Παντελεήμονα. Η αγωνία του μεροκάματου στην Αθήνα, το μπάρο και μια περιπέτεια στο Σικάγο το 1955.

Καταγραφή Γιάννη Μιχαλάκη

Υπάρχουν μερικοί άνθρωποι που αν δεν «σημάδεψαν» την Ιστορία, δεν πέρασαν όμως και χωρίς ν' αφήσουν το χνάρι τους, στον κόσμο τούτο. Μπορεί να μην υπήρξαν «μεγάλοι» με την ερμηνεία που συνηθίζουμε να δίνουμε στον όρο, υπήρξαν όμως συνεπείς στη ζωή και στις πράξεις τους.

Τα δύσκολα χρόνια που έζησαν, δεν νοιάστηκαν μόνο για το τομαράκι τους, το «εγώ» τους, αλλά για το κοινωνικό σύνολο, το «εμείς» και υπηρέτησαν σωστά την πατρίδα, την ελευθερία και τη δημοκρατία.

Η πατρίδα βέβαια τους φόρτωσε - τότε - με τη ρετσινιά του προδότη, πολλούς έστειλε στα εκτελεστικά αποσπάσματα, περισσότερους έστειλε στις φυλακές και στα ξερονήσια. Οσοι έζησαν, χρειάστηκε να περιμένουν κοντά τέσσερις δεκαετίες για να τους αναγνωριστεί από την «επίσημη» πατρίδα το αυταπόδεικτο. Ο πατριωτισμός τους.

Ανάμεσα στους χιλιάδες πατριώτες μας που πέρασαν από το καμίνι εκείνο ο κ. **Παράσχος Μοσχονάς**. Γεννήθηκε το 1927 στο Βασιλειώνοικο και τα χρόνια της αθωότητάς του ήταν μόνο 15. Μετά άρχισαν οι αγώνες και οι αγωνίες.

Τον γνώρισα πριν λίγα χρόνια στην Ανω Γλυφάδα όπου μένει με τη σύζυγό του Ευγενία, τα τρία παιδιά τους και τα εγγόνια τους. Γελαστός, πέρχαρος, αισιόδοξος, αποφεύγει να μιλάει για τα προβλήματα υγείας του, προτιμά

να ανατρέχει στο παρελθόν. Και να αφηγείται κομμάτια της ζωής του με τρόπο συναρπαστικό.

Συναρπαστική άλλωστε ήταν και η ζωή του. Οχι μόνο τα χρόνια του πολέμου αλλά και της ειρήνης. Όταν το ψωμί δεν περισσεύε για εκείνους που δεν έσκυβαν το κεφάλι και δεν γίνονταν χαφιέδες της άρχουσας τάξης και των χωροφυλάκων της.

Όσο μακριά και αν είναι αυτή η καταγραφή ζωής, δεν ήταν δυνατό να περιλάβει όλα τα γεγονότα του βίου του. Γι' αυτό και ο Παράσχος τα καταγράφει. Δεν φιλοδοξεί να τα τυπώσει σε βιβλίο. Θέλει να τα κληροδοτήσει στα παιδιά και τα εγγόνια του. Ως παράδειγμα στάσης ζωής, αλλά και για να μάθουν ότι τίποτα δεν παραχωρήθηκε στους απλούς ανθρώπους. Ψωμί, ελευθερία και δημοκρατία κερδήθηκαν με αγώνες πολλούς και αίμα.

Και τώρα, ο λόγος στον Παράσχο, για μια «γεύση» από την ενδιαφέρουσα ζωή του.

Στη Μέση Ανατολή

Το 1942, όταν έφυγα για τη Μέση Ανατολή, ήμουν 15 χρονών. Είχα προσπαθήσει και άλλη φορά να φύγω, χωρίς την οικογένειά μου, από τον Καρφό. Μας πήραν όμως είδηση οι Γερμανοί, κρύψαμε τη βάρκα πίσω από τα σκίνα και γυρίσαμε πίσω στο χωριό.

Στο μεταξύ, έφυγε ο αδελφός μου ο Κώστας. Μαζί με τον Σιδερό τον Μυριαγκό, Μεγάλη Παρασκευή του 1942, τούς πέρασε απέναντι ο Παντελής ο Μουχλής. Μετά από δύο ημέρες μάθαμε ότι η βάρκα αυτή βούλιαξε. Έφυγα μαζί με την Ευαγγελία, την αδελφή του Μυριαγκού, και πήγαμε στο σπίτι του Παντελή του Μουχλή στα Θυμιάνα για να μάθουμε τι έγινε.

Όταν χτυπήσαμε την πόρτα και μας άνοιξαν, είδαμε ότι στο σπίτι είχαν διασκέδαση. Μπήκαμε μέσα, ρώτησα, «όχι», μου απάντησε, «μια χαρά πήγαμε στην Τουρκία, βγήκαν τα παιδιά, όλα εντάξει». Μάλιστα μου έδωσε ένα γράμμα το οποίο είχε γράψει ο αδελφός μου όταν φτάσανε, με το φως του φεγγαριού και στο οποίο έγραφε: «Απ' αυτή τη στιγμή αναπνέω τον ελεύθερο αέρα».

Επιστρέψαμε στο χωριό χαρούμενοι αφού δεν είχε συμβεί κάτι κακό στα αδέρφια μας. Εγώ βρισκόμουν σε έξαρση, ήθελα να φύγω. Ο πατέρας μου, όμως, με συγκράτησε να μη φύγω μόνος μου, θα φεύγαμε οικογενειακά.

Πράγματι, μαζί με άλλες δύο χωριανές οικογένειες, του Σταμάτη του Καμπούρη και του Βαγγέλη του Μυριαγκού φτάσαμε στην παραλία. Δεν μπορέσαμε όμως να φύγουμε. Υπήρχε κίνδυνος από το γερμανικό περιπολικό, οι πληροφορίες των βαρκάρηδων ήταν πως η βραδιά ήταν δύσκολη.

— Πόσα πληρώσατε για να φύγετε;

— Όσα χρυσαφικά είχαμε τα δώσαμε.

— Δηλαδή ήταν ακριβό το πέρασμα απέναντι.

— Ναι, δίναμε ό,τι χρυσαφικά είχαμε, το χρήμα δεν είχε αξία στα αρπαχτικά της εποχής εκείνης.

— Μερικοί βαρκάρηδες της εποχής εκείνης παρουσίαζονταν ως ήρωες.

— Όχι, δεν ήταν ηρωισμός να παίρνεις τα χρυσαφικά του άλλου για να τον περάσεις απέναντι και να τον πετάς στη θάλασσα για να μη σε πιάσουν οι Τούρκοι. Ολ' αυτά γίνονταν με βαρύ οικονομικό όφελος. Τέλος πάντων.

Το πρώτο βράδυ, λοιπόν, δεν μπορέσαμε να φύγουμε και αναγκαστήκαμε να μείνουμε μέσα στα χωράφια. Δεν μπορούσαμε να γυρίσουμε στο χωριό, ήταν επικίνδυνο. Μπορούσαν να μας δουν τίποτα καλοθελητές χαφιέδες και να μας προδώσουν.

Μείναμε λοιπόν στα χωράφια και μάλιστα μαζέψαμε χόρτα, βοήκαμε και ένα σκουριασμένο κουτί απ' αυτά που βάζανε παστές σαρδέλες. Εκεί μέσα τα βράσαμε και φάγαμε.

Μείναμε λοιπόν στα χωράφια και μάλιστα μαζέψαμε χόρτα, βοήκαμε και ένα σκουριασμένο κουτί απ' αυτά που βάζανε παστές σαρδέλες. Εκεί μέσα τα βράσαμε και φάγαμε.

Το βράδυ, Απριλίου του 1942 ήταν, ήρθαν οι βαρκάρηδες, μπήκαμε μέσα, δεκαεφτά άτομα, και περάσαμε απέναντι. Πώς όμως. Εκατό μέτρα πριν από την ακτή, μας λέει ο βαρκάρης: μέχρι εδώ, δεν σας πάω πιο έξω για να μην κολλήσει η βάρκα και μας πιάσουν οι Τούρκοι. Λοιπόν, πέστε στη θάλασσα.

Εγώ ήμουν παιδί, ήξερα κολύμπι, έπεσα. Η μητέρα μου πώς να πέσει; Η γιαγιά μου την οποία είχαμε μαζί μας πώς να πέσει; Τις κατεβάσανε με το ζόρι, βοήθησα κι εγώ όσο μπορούσα, βγήκαμε στα Ασπρα Χώματα, κοντά στην Κάτω Παναγιά.

Το βράδυ εκείνο, βρεγμένοι μούσκεμα - αυτό πρέπει να το πω - πέσαμε σε φυλάκιο με καλούς Τούρκους, με ανθρωπιστικά ένστικτα. Δεν μας είδαν σαν εχθρούς μας. Μας μάζεψαν, λοιπόν, σαν τα σαλιγκάρια, άναψαν φωτιά για να στεγνώσουμε, πήγαν στο φυλάκιο, έφεραν ξερά σύκα, ψωμί κουραμάνα και μας μοίρασαν. Ενας μάλιστα ήξερε και λίγα ελληνικά.

Όταν ξημέρωσε διαπιστώσαμε ότι ενώ στη βάρκα μας είμαστε 17 άτομα, είχαμε μαζευτεί γύρω στα 100-150 άτομα που είχαν έρθει όπως κι εμείς.

Μας μαζέψανε και πήγαν κι έφεραν για τους

Στρατιώτης στην Παλαιστίνη,
ετών 15...

ηλικιωμένους - γι' αυτό λέω ότι ανθρωπισμός υπάρχει παντού, δεν έχει σημασία τι φυλή είσαι - γαϊδούρια και μουλάρια, τους έβαλαν καβάλα και ξεκινήσαμε για την Κάτω Παναγιά και απ' εκεί στο Τσεσμέ.

Όταν περνούσαμε μέσα από την Κάτω Παναγιά, με τα μάτια θολά από την πείνα, βλέπαμε τα μπακάλικα και τους φούρνους και σκεφτόμαστε ότι σωθήκαμε.

Μετά από πέντε ώρες οδοιπορία, κατά τις 12 το μεσημέρι, φτάσαμε στο Τσεσμέ. Εκεί είδαμε μια πόλη με μαγαζιά, με ψωμιά. Τι άλλο θα κοιτάζαμε εμείς εκτός από τρόφιμα, αφού πεθαίναμε από πείνα;

Εκεί λοιπόν συνάντησα ένα χωριανό μου για τον οποίο είχαμε μάθει ότι είχε πνιγεί. Μαζί του είχε φύγει και ο αδελφός μου. Πήγα, τον βρήκα και έμαθα τα καθέκαστα. Πράγματι, από τη Χίο είχανε πάει καλά στο Τσεσμέ.

Το Μεγάλο Σάββατο είχαν μπει σε καΐκι που θα τους πήγαινε στην Κύπρο. Ξαφνικά όμως ένοιωσαν έναν κραδασμό που προερχόταν από πρόσκρουση του καϊκιού σε ξέρα. Από πρόθεση; Εξ αμελείας; Ποιος ξέρει; Έκανε πίσω ο καπετάνιος, άνοιξε το καΐκι, είχε μέσα 270 άτομα, γυναϊκόπαιδα τα περισσότερα. Σα να μην έφτανε αυτό άρχισαν να ρίχνουν και οι Τούρκοι στρατιώτες από την ξηρά με το πολυβόλο γιατί νόμισαν ότι ήταν Γερμανοί που έκαναν απόβαση!

Όσοι δεν πνίγηκαν, πήγαν από τις σφαίρες. Από τα 270 άτομα, μόνο 12 ή 14 σώθηκαν.

— Ο αδελφός σου;

— Ήταν μέσα στους πνιγμένους...

Απ' εκεί πήγαμε στα Λίντζια όπου μείναμε τρεις μήνες και μετά στη Σμύρνη όπου μπήκαμε στα τρένα με προορισμό τη Συρία. Τέσσερα μερόνυχτα ήμασταν μέσα στα τρένα. Περάσαμε την Κόνια, τα Αδανα, το Εσκή Σεχίρ, το Αφιόν Καραχισάρ, εν τέλει φτάσαμε στα συριακά σύνορα. Αλλάξαμε τρένο και φτάσαμε στο Χαλέπι.

Εκεί πήραν τα γυναϊκόπαιδα και τα πήγαν στην πόλη μέσα. Τους άνδρες, από 15 και πάνω μας έβαλαν σ' ένα στρατόπεδο όπου έγινε το ξεκαθάρισμα.

Όσοι ήθελαν, μπορούσαν να πάνε με τις οικογένειές τους. Εγώ έμεινα εκεί, με τον πατέρα μου. Ένας Χιώτης λοχαγός του οποίου το όνομα μου διαφεύγει, μας είπε ότι θα μπορούμε σε ένα βαπόρι να πάμε στις πηγές του Μωυσέως και απ' εκεί

στο Βελγικό Κογκό.

Την άλλη μέρα είδαμε Έλληνες στρατιώτες. Τα χάσαμε. Πού βρέθηκαν εδώ κάτω, Έλληνες στρατιώτες; αναρωτηθήκαμε. Ήταν η Πρώτη Ελληνική Ταξιαρχία, που είχε έδρα τη Συρία. Υπήρχε και η Δεύτερη Ελληνική Ταξιαρχία με τον Πανσανία Κατσώτα, που είχε έδρα την Παλαιστίνη.

Εγώ δεν ήθελα να πάω σε καταυλισμό προσφύγων, ήθελα να πάω στρατιώτης. Ήμουν όμως ανήλικος. Ταυτότητες βέβαια δεν υπήρχαν. Έτσι, όταν ένας αξιωματικός με ρώτησε πόσο χρονών ήμουνα του είπα ψέματα δεκαέξι. Είχα και λίγο ανάστημα, το πίστεψε, με πήραν.

Μας έλεγαν ότι στο στρατό είχε τεχνικές σχολές όπου θα μαθαίναμε επαγγέλματα και τα λοιπά και τα λοιπά. Εμένα, όμως, δεν με απασχολούσε τόσο αυτό, όσο το να αποφύγω τους καταυλισμούς. Μου άρεσε να είμαι στρατιώτης.

Σε λίγες ημέρες, κάποιος υπαξιωματικός μας πήρε και μας πήγε στο τρένο και το πρωί φτάσαμε στη Χάιφα. Ξαφνικά είδαμε μπροστά μας 4 ή 5 στρατιωτικά αεροπλάνα, με την ελληνική σημαία. Χαρά και συγκίνηση. Να, ήρθαν οι δικοί μας! Καταλαβαίνεις τον ενθουσιασμό ενός δεκαπεντάχρονου παιδιού, αλλά και των άλλων, γιατί από λίγο ως πολύ, όλοι μικρής ηλικίας ήμασταν.

Χαρές, αγκαλιές με τους στρατιώτες, τους φιλούσαμε, μας φιλούσανε, μπήκαμε στ' αυτοκίνητα και με τραγούδια φτάσαμε στο ελληνικό στρατόπεδο.

Το πρωί, μετά το πρωινό, πήραμε τα στρατιωτικά μας ρούχα, ντυθήκαμε. Δε μπορώ να σου περιγράψω τη χαρά μου. Νόμιζα ότι έγινα μεγάλος αξιωματικός. Ήταν 9 Σεπτεμβρίου 1942.

— Υπνρέτησες όμως στο Ναυτικό. Πώς έγινε αυτό;

— Αφού ντυθήκαμε, μας αποσπάσανε στο 5ο τάγμα, 2ο λόχο πεζικού στην Παλαιστίνη. Όλα καλά, αλλά είχαμε και πορείες. Πώς να τα βγάλει πέρα ένα παιδί, φορτωμένο με γιλιό, μπαλάσκες και με κάτι άρβιλα τόσα; Μετά από λίγα μέτρα αρχίζαμε να πέφτουμε σαν κοτόπουλα.

Ερχόταν από πίσω κάτι στρατιωτικά αυτοκίνητα ντόιτς, μας μάζευαν και μας γύριζαν στο λόχο.

Έγινε λοιπόν κατανοητό ότι τα παιδιά αυτά ήταν ανήμπορα να συνεχίσουν τις πορείες και τα γυμνάσια. Μας γύρισαν πίσω στη βάση μας, στο ΓΕΣ. Εκεί μας μάζεψαν όλα τα μικρά και έφτια-

ξαν το λόχο ανηλίκων. Ημασταν 200-250 παιδιά.

Λίγο πιο κάτω απ' εμάς ήταν ο λόχος υπερηλίκων που τον αποτελούσαν άντρες από 45 χρόνων και πάνω και έπαιρναν μέρος σε βοηθητικές εργασίες. Πήγα μια μέρα από περιέργεια και συνάντησα εκεί έναν μπάρμπα μου, της μητέρας μου αδελφό.

Μια μέρα μας κάλεσε ο ταξίαρχος και μας είπε ότι το Πατριαρχείο Ιεροσολύμων κάνει μια

είχαν το ελεύθερο να διαλέξουν άλλο σώμα για να υπηρετήσουν.

Οι περισσότεροι από τους ανήλικους είμαστε νησιώτες. Χιώτες, Μυτιληνιοί και Σαμιώτες. Φυσικό ήταν λοιπόν οι περισσότεροι να πάμε στο τραπέζι του πλωτάρχη. Είκοσι — τριάντα άτομα πήγαν στην Αεροπορία, άλλοι τόσοι έμειναν στο στρατό ξηράς και οι υπόλοιποι, περίπου 150 στο ναυτικό. Τότε ο πλωτάρχης χαμογέλασε

Με τη σύζυγό του κ. Ευγενία στη βεράντα του σπιτιού τους στην Ανω Γλυφάδα. Μαζί έκαναν και μεγάλωσαν τρία παιδιά (δύο αγόρια και ένα κορίτσι) τώρα απολαμβάνουν τα αγαθά των κόπων τους, την αγάπη των παιδιών και των εγγονιών τους.

προσφορά. Εσάς τα παιδιά, θα σας φιλοξενήσει επί 15 μέρες. Πήγαμε στους Αγίους Τόπους, πήγαμε στον Ιορδάνη ποταμό όπου βαπτιστήκαμε. Μας δώσανε και βαπτιστικά αλλά εγώ τό 'χασα το δικό μου.

Μετά την επιστροφή μας στη βάση, μας ζήτησε ο ταξίαρχος. Παραταχθήκαμε και βλέπουμε απέναντί μας τρία τραπέζια στα οποία υπήρχαν από ένας αξιωματικός της αεροπορίας, του ναυτικού και του στρατού ξηράς.

Μας έβγαλε λοιπόν ένα λόγο ο Κατσώτας και μας είπε ότι λόγω της μικρής ηλικίας μας και επειδή το πεζικό είναι δύσκολο, όσοι ήθελαν,

και είπε:

— Πω, πω πλειοψηφία που έχω! Ήταν η πρώτη φορά που άκουγα τη λέξη πλειοψηφία!

Αλλάξαμε ρουχισμό, μπήκαμε σε στρατιωτικά αυτοκίνητα, μας πήγαν στο σιδηροδρομικό σταθμό της Χάιφας, μπήκαμε στο τρένο. Όταν φτάσαμε στον προορισμό μας μάθαμε ότι η πόλη λεγόταν Αλεξάνδρεια.

Μόλις φτάσαμε, συναγεμρός! Βομβάρδιζαν οι Γερμανοί. Μείναμε μέσα στο σταθμό μέχρι που τέλειωσε και μετά, με τα πόδια πήγαμε στο Προσωρινό Κεντρικό Προγυμναστήριο.

Το Κίνημα

— Να πάμε στο κίνημα;

— Να πάμε. Βρισκόμουν στη Μπιζέρτα, στο αρματαγωγό «Χίος». Συμμετείχαμε σε επιχειρήσεις συμμαχικές με αποβάσεις στη Σικελία, στο Σαλέρνο κ.ά.

— Κινδυνεύατε δηλαδή.

— Μέσα στη φωτιά του πολέμου. Τα δικά μας, τα ελληνικά καράβια ήταν τα πρώτα που κυνηγούσαν οι Γερμανοί, γιατί μεταφέρανε στρατό.

Στο λιμάνι της Μπιζέρτας λοιπόν, έρχεται το αντιτορπιλικό «Μιαούλης», το οποίο είχαν καταλάβει οι στασιαστές και ειδοποίησαν τον πλοίαρχο τον δικό μας, τον Σπανίδη, ότι αν προσπαθήσουμε να διασπάσουμε τον κλοιό, θα μας χτυπήσουν.

Ο Σπανίδης, μας κάλεσε ο άνθρωπος στο σαλόνι του πλοίου και μας είπε ότι αυτό κι αυτό γίνεται και δεν ξέρω τι να κάνουμε. Θα πάω στο Κάιρο όπου βρίσκεται η κυβέρνηση Τσουδερού και θα μάθω ποιος είναι ο σκοπός αυτού του κινήματος.

Πράγματι έφυγε, επέστρεψε και μας είπε ότι το κίνημα ήταν αντίδραση ορισμένων αξιωματικών. Τέτοια μας πουλήσανε, τέτοια αγοράσαμε. Εμείς θα συνεχίζαμε να κάνουμε το χρέος μας προς την πατρίδα. Και συνεχίσαμε.

Βέβαια, κάναμε ορισμένες κινήσεις και συζητήσεις μέσα στο πλοίο, οι οποίες καταγράφηκαν. Ήμουν παιδί 16 χρονών. Μπορούσα να σκεφτώ πολιτικά; Ωστόσο, αποτελούσα το κόκκινο πανί για τους λεγόμενους εθνικόφρονες. Και να γιατί.

Μέσα στο σαλόνι του καραβιού είχαν βάλει μια μεγάλη φωτογραφία του Τσώρτσιλ και μια του Ρούζβελτ. Εγώ μ' έναν Διαμαντή Κωστίδη, τον Γιάννη τον Τόγια και κάποιους άλλους είπαμε:

— Για κάτσετε βρε παιδιά, ο Στάλιν δεν είναι σύμμαχος; Δεν πολεμά; Δεν βοηθά να τελειώσει ο πόλεμος; Γιατί να μη βάλουμε και τη δική του φωτογραφία;

Πολύ περισσότερο που μαθαίναμε ότι οι Γερμανοί σπάνε τα μούτρα τους στη Ρωσία.

Οταν πήγαμε στον Τάραντα της Ιταλίας βρήκα μια φωτογραφία του Στάλιν, την οποία κόλλησα ανάμεσα στις άλλες δύο. Δεν το έκανα κρυφά, όλοι με είδαν. Εκτός αυτού είχα ελεύθερο λόγο. Μιλούσα.

Τα Δεκεμβριανά

— Τελειώνει λοιπόν ο πόλεμος και έρχεσαι στην Ελλάδα ως «εθνικόφρων». Ούτε στα «σύρματα» πήγες, ούτε τίποτ' άλλο. Πήγες όμως φυλακή. Πώς έγινε αυτό;

— Στην Ελλάδα αποστολή μας ήταν να φορτώνουμε συμμαχικά στρατεύματα από τον Τάραντα της Ιταλίας και να τον φέρνουμε στον Πειραιά.

Το λιμάνι του Πειραιά το είχαν κλείσει οι Γερμανοί με ένα πλοίο που είχαν βουλιάξει στην είσοδό του, μόνο καΐκια μπορούσαν να μπουν και να βγουν. Εμείς λοιπόν χρησιμοποιούσαμε το λιμάνι του Αγίου Γεωργίου στο Κερατσίνι.

Στο μεταξύ, από το ραντάρ μαθαίναμε τι γίνεται στην Ελλάδα, παρακολουθούσαμε τη δράση των ανταρτών και ψυχικά ήμασταν μαζί τους.

Στις 16 Οκτωβρίου 1944 κάναμε το πρώτο ταξίδι στην Ελλάδα. Ξημερωθήκαμε στον Πόρο απ' όπου ακούγαμε και βλέπαμε την ολονύχτια μάχη που έδωσαν οι αντάρτες με τους Γερμανούς.

Ήταν η τελευταία μάχη που δόθηκε για να μην ανατινάξουν οι Γερμανοί το εργοστάσιο της Ηλεκτρικής. Σκοτώθηκαν τότε 7 ΕΛΑΣίτες.

Κατά τις 10 το πρωί που φτάσαμε εμείς στο Κερατσίνι είδαμε καΐκια με πολυβόλα και ναύτες του ΕΛΑΝ.

Είχαμε δει και χιλιάδες κόσμο στο Κερατσίνι και φανταστήκαμε ότι είχαν έρθει για μας, αλλά ήταν για την κηδεία των ΕΛΑΣιτών. Ήρθαν βέβαια και για μας.

Αγκαλιαστήκαμε με τα παιδιά του ΕΛΑΝ και του ΕΛΑΣ. Ο καθένας έδειχνε με τη συμπεριφορά του πόσο συμπαθεί ή όχι αυτούς τους ανθρώπους. Εγώ ήμουν πολύ διαχυτικός μαζί τους. Συναγωνιστή με έλεγαν εκείνοι, συναγωνιστές τους έλεγα κι εγώ.

Κάποιος συνάδελφος με άκουσε και μου είπε να μη λέω τη λέξη συναγωνιστής γιατί αυτή τη λένε οι κομμουνιστές.

— Γιατί, ρε; του λέω. Συναγωνιστές δεν είμαστε; Τον ίδιο αγώνα δεν κάνουμε; Αν αυτοί τον έκαναν στα βουνά και στα λαγκάδια, εμείς τον κάναμε στη θάλασσα.

Καθημερινά σχεδόν, δείχναμε τα αισθήματά μας. Κάποτε πήγαμε στην Πρέβεζα όπου ήταν ο Ζέρβας. Εκεί ξανασυνάντησα τον μπάριμπα μου, ο οποίος ήταν μαζί τους και μου έκανε παρατή-

ρηση γιατί δεν συμμετείχα σε γλέντι τους.

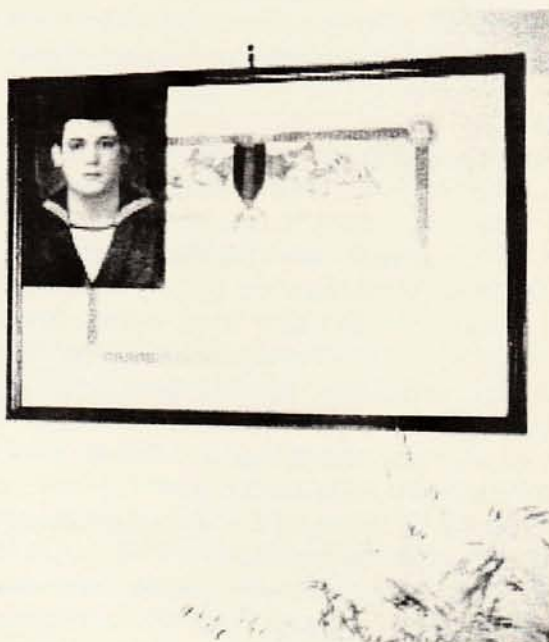
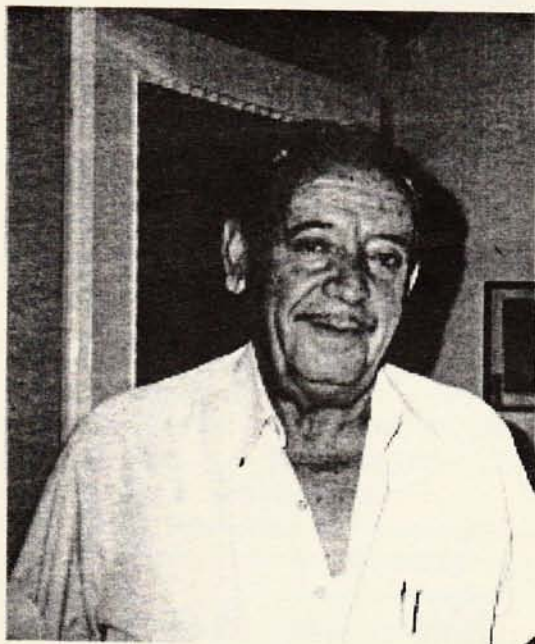
— Κοίτα μπάρμπα, του είπα, εμένα δεν μ' αρέσουν αυτοί οι άνθρωποι.

— Γιατί; αποκρίθηκε. Τι είσαι εσύ; Κομμουνιστής;

Στη Θεσσαλονίκη, στις 26 Οκτωβρίου, βγήκε ένα άγημα να κάνει παρέλαση. Ημασταν κάπου

— Ελάτε μαζί μας, μας λένε οι ΕΛΑΣίτες, να κοιμηθείτε και το πρωί πηγαίνετε στο καράβι σας.

Έτσι και έγινε, χαρά μεγάλη επικράτησε στο θάλαμο όταν πήγαμε και οι φίλοι μας είπαν ποιοι είμαστε. Οι ΕΛΑΣίτες γνώριζαν ότι γίνεται προπαγάνδα εναντίον τους και ρωτούσαν να

Σε περίοπτη θέση του σαλονιού του έχει κρεμάσει το τιμητικό μετάλλιο για τη συμμετοχή του στην Εθνική Αντίσταση. Η πολιτεία, έστω και με καθυστέρηση, αναγνώρισε τους αγώνες τους δικούς του αλλά και των άλλων συμπατριωτών μας για την ελευθερία της πατρίδας. Τη φωτογραφία στο δίπλωμα από τη σημερινή τη χωρίζουν 56 ολόκληρα χρόνια. Τότε ήταν 15...

30—35 άτομα, έβρεξε μάλιστα και λερώθηκαν τα ρούχα μας από το στουπέτσι με το οποίο βάφαμε τα καπέλα και τις ζώνες μας.

Ήταν και ο Σαράφης εκεί που ήρθε μετά την παρέλαση και μας χαιρέτισε.

Το βράδυ μας βρήκε σε μια ταβέρνα, αγκαλιά με τους ΕΛΑΣίτες, να τραγουδάμε αντάρτικα τραγούδια.

Το καράβι μας δεν ήταν πλευρισμένο στο λιμάνι, αλλά αρόδου. Όταν «θυμηθήκαμε» να πάμε για ύπνο η ώρα είχε περάσει και δεν υπήρχε «λάντζα» να μας πάλει πάνω στο καράβι.

Τι να κάνουμε τώρα; Πού να μείνουμε;

μάθουν τι γνώμη είχαμε γι' αυτούς. Τους βεβαιώσαμε ότι τους θεωρούμε αδέρφια μας και ότι πολεμούμε για τον ίδιο σκοπό.

Το πρωί ήπιαμε το τσάι μας, καπνίσαμε το τσιγαράκι μας και πήγαμε στο βαπόρι. Όταν μπήκαμε μέσα, μας ρωτήσανε:

— Πού μέινετε;

— Με τους ΕΛΑΣίτες.

— Μμμ. Μπράβο. Ποιοι είσαστε; Τα ονομάτνια σας. Και μας ξαναγράψανε.

Το κίνημα του Δεκεμβρίου, εμείς το μάθαμε στο πέλαγος, ερχόμενοι προς την Ελλάδα.

Όταν φτάσαμε στο Κερατσίνι, μας ζήτησαν να

βγάλουμε ενισχυτικό άγημα, για να βοηθήσει την αστυνομία και τους μαυροσκούφηδες. Βγήκαμε. Ήταν μια κακοκαιρία φοβερή. Κάτι στούπες χιονιού, να.

Μας πήγαν στα Ταμπούρια. Νύχτα. Πιάσαμε θέσεις. Κάποια στιγμή περνάει ένας σύνδεσμος και μας ειδοποιεί ότι στην περιοχή αυτή «θα γίνει της κακομοίρας». Θα πέσουν ολμοί και τέτοια και πρέπει ν' αλλάξουμε θέση.

Αρχίσαμε να τρέχουμε γιατί στο μεταξύ είχαν αρχίσει να πέφτουν οι βόμβες. Είχαμε δώσει σημείο συνάντησης το Μέγαρο Βάτη στον Πειραιά.

Αρχισε λοιπόν το μεγάλο νταβατούρι, τροχάδην εμείς, σκορπίσαμε. Εγώ με κάτι άλλους είδαμε ένα φως σ' ένα σπίτι. Τι φως δηλαδή, γκαζόλαμπα. Μπήκαμε μέσα, ήταν δύο ηλικιωμένοι και κάτι παιδιά που τρώμαζαν και βάλανε τις φωνές γιατί νομίζανε ότι θα τους χτυπήσουμε. Τους καθιστήσαμε, μας έφτιαξαν οι άνθρωποι φασκόμηλο, καπνίσαμε το τσιγαράκι μας και μετά ξανά έξω. Με μεγάλη προσοχή, από ντουβάρι σε ντουβάρι φτάσαμε στο μέγαρο Βάτη και απ' εκεί στα αποβατηγά μας στο Κερατσίνι.

Συνεχίζαμε το έργο μας που ήταν η μεταφορά των συμμαχικών στρατευμάτων.

Εντύπωση μου έκανε που οι Νεοζηλανδοί στρατιώτες μας ρωτούσαν τι ήταν αυτές οι μάχες, αφού ο πόλεμος είχε τελειώσει.

Εγγλέζικα δεν ξέραμε για να συνεννοηθούμε. Μέσες — άκρες όμως καταλαβαίναμε ότι τους είχαν πει πως οι μάχες δίνονται με υπολείμματα γερμανικών στρατευμάτων. Το επιβεβαιώσαμε αργότερα και από άλλες πηγές, από ανθρώπους που ήξεραν αγγλικά.

Στο καράβι μέσα είχαμε ως ανθυποπλοίαρχο τον καπετάν Λέων Λαιμό, που είχαν επιστρατεύσει, τον Γιάννη τον Τσακμάκα από τον Βροντάδο, που ήταν καπετάνιος στα φορτηγά, τον Βασίλη Μύτη, τον Νίκο Μωράκη και έναν Γιωργούλη που αποτελούσαμε τη χιώτικη ομάδα.

Όταν βγήκε διάδοση ότι θα βρούμε πάλι άγημα, είπα εγώ:

— Όχι, του κερατά. Περάσαμε τη φωτιά του πολέμου, ανάμεσα στα υποβρύχια και τα αεροπλάνα, θα σκοτωθούμε εδώ με τ' αδέρφια μας;

Αυτή την κουβέντα δεν την είπα μόνο εγώ, την είπαν και άλλοι.

Μια μέρα, στο Κερατσίνι, ήμουν σκοπός

στην πύλη. Βλέπω λοιπόν έναν γεροντάκο με δύο παιδάκια. Ο κακομοίρης, νά 'ξερε τι τράβηξα εξαιτίας του, αν και δεν έφταιγε, εκείνος αποτέλεσε την κορυφή του «παγόβουνου». Βρισκόταν στην απαγορευμένη ζώνη του λιμανιού. Πήγα κοντά του, μαζί μ' έναν Δασκαλάκη.

— Παππού, του λέω, τι θέλεις εδώ μέσα;

— Παιδάκι μου, μου απαντά, δεν ξέρω πώς βρέθηκα εδώ πέρα, το ξέρω ότι απαγορεύεται. Μήπως έχεις τίποτα φαγώσιμο για τα παιδάκια;

Πείνα και δυστυχία επικρατούσε τότε. Εμείς, καλά περνούσαμε. Είχαμε βρει από τους Γερμανούς μεγάλες ποσότητες, αποθήκες ολόκληρες με σοκολάτες, μπισκότα, τυριά, βούτυρα κ.ά.

— Στάσου εδώ, του λέω, περίμενε.

Πάω μέσα και γεμίζω ένα σάκο τόσο. Τσιγάρα, σοκολάτες, μαρμελάδες, τυριά, ρούχα, ό,τι είχαμε.

Όταν έβγαινα, βλέπω έναν αλήτη ταγματасφαλίτη στο καπέλο του οποίου έγραφε «Ελληνική Πολιτεία» να σπρώχνει τον γέρο.

— Ρε, του φωνάζω, τι κάνεις εκεί πέρα;

— Εσύ τι κάνεις. Δεν το ξέρεις ότι απαγορεύεται; Αυτοί είναι κομμουνιστές.

Κρατούσα το αυτόματο, έτοιμος ήμουν να τραβήξω τη σκανδάλη.

Επέμενε αυτός ότι είναι κομμουνιστές και παίζουν για να κάνουν σαμποτάζ.

— Βρε άνθρωπε του Θεού, του φωνάζω, αυτός είναι ο πατέρας μου και πήγα στο βαπόρι να τον φέρω αυτά τα πράγματα.

— Δεν μ' ενδιαφέρει ποιος είναι.

— Δεν σ' ενδιαφέρει;

Βγάζω το αυτόματο και του κοπανάω μια με το κοντάκι.

— Τι λες ρε κερατά, ταγματасφαλίτη, δοσίλογε, συνεργάτη των Γερμανών, που έχεις το θράσος να τα βάζεις με γέροντες.

Ερχεται και ο φίλος μου ο Δασκαλάκης.

— Πρόσεχε καλά, του λέει, μη σε γαζώσω από πάνω μέχρι κάτω.

Πάνω, στην πλώρη του καραβιού, στεκόταν ο ύπαρχος Δέδες. Είδε την κίνηση, με ειδοποίησε, πήγα πάνω, με ρώτησε τι έγινε.

Του είπα.

— Καλά, θα τα βρούμε, μου είπε.

Σε λίγο βγαίνει ο οπλονόμος Δανάτος με έναν κατάλογο και άρχισε να διαβάξει ονόματα. Οι

τάδε, τάδε, τάδε, θα περιμένετε να έρθουν κάτι αυτοκίνητα και θα φύγετε. Προς άγνωστη κατεύθυνση, άγνωστο προορισμό.

Μας προειδοποίησαν όμως, να μην πάρουμε όλα τα πράγματά μας, μια κουβέρτα και μια - δυο αλλαξιές.

Ηρθαν και μας πήραν αυτοκίνητα με ναύτες της Ελληνικής Πολιτείας, χαφιέδες δηλαδή.

Στο μεταξύ, οι μάχες συνεχίζονταν στον Πειραιά, οι σφαίρες περνούσαν πάνω από τα κεφάλια μας. Μας πήγαν στη Σχολή Δοκίμων, βλέπουμε παραταγμένους δεξιά και αριστερά αστυνομικούς. Και αρχίζει η ανάκριση. Τι ανάκριση; «Γιατί ρε Εαμοβούλγαροι, κομμουνιστάι;» Οποια βρυσιά τους ερχόταν στο στόμα μάς την έλεγαν. Και όποια βρωμιά είχαν κάνει την απέδιδαν σ' εμάς που είχαμε πολεμήσει τους Γερμανούς στη Μεσόγειο θάλασσα και τη Μέση Ανατολή.

Αφού μας έριξαν ένα μπερντάχι ξύλο μας πήγαν σε κάτι ημιυπόγεια γεμάτα νερά.

— Εδώ θα μέινετε.

— Μα εδώ έχει νερά.

— Δεν πειράζει, δεν είναι βαθιά...

Εκτός από νερά είχε εκεί μέσα ποντίκια, ζώφια, κατσαρίδες, ό,τι μπορείς να φανταστείς. Λες και ήταν βόθρος.

Στριμωχτήκαμε εκεί μέσα τόσο άνθρωποι. Και αντέξαμε - παρά το κρύο - γιατί ήμασταν νέοι. Στεκόμασταν με το ένα πόδι, σαν τους πελαργούς. Πότε στο ένα, πότε στο άλλο, φοβερή νύχτα.

Ξημέρωσε, άνοιξαν την πόρτα και μας δώσανε για πρωινό ένα κομματάκι τόσο να, γαλέτα, με ένα κομμάτι κορντ μπιφ επάνω. Μετά:

— Εβγάτε έξω ρε κομμουνιστάι, εβγάτε έξω ρε εαμοβούλγαροι, αλήτες.

Βγήκαμε, πήραμε τα ρούχα μας και τα βάλαμε στον ώμο μας.

— Ακολουθήστε μας.

Πήραμε τον κατήφορο, φτάσαμε σ' ένα καϊκι, μπήκαμε μέσα. Ξέραμε ότι θα μας πήγαιναν σε ξερονήσι. Μας πήγαν στην Ψυτάλλεια.

Μας έβαλαν και κοιμηθούμε στα πυροβολεία που είχαν χτίσει οι Γερμανοί και για σκεπή είχαν λαμαρίνες. Μέσα στα χώματα και τις πέτρες με μια κουβέρτα και τα λίγα ρουχαλάκια που είχαμε μαζί μας.

Νερό έπρεπε να κουβαλάμε από κάτω, την

παραλία, το έφερνε κάθε πρωί ένα καϊκι. Μ' ένα μπετόνι νερό έπρεπε να περάσουμε τόσοι άντρες. Να πιούμε και να πλυθούμε, βγάλαμε ψώρα.

Με το ηλιοβασίλεμα βγαίναμε από τα πυροβολεία αλλά οι αλήτες οι ταγματασφαλίτες μας φυλάγανε καλά. Μπορούσαν και να μας σκοτώσουν, χωρίς να δώσουν λόγο πουθενά.

Εναν από την Κούλουρη, ένα παλικάρι είκοσι χρονών δυο μέτρα, «το φάγανε» γιατί ζήτησε να πάει να αφοδεύσει. Οχι, έπρεπε «να τα κάνει» μέσα στο φυλάκιο. Και το σκοτώσανε γιατί ζήτησε να πάει πίσω από ένα βράχο.

Εκεί μέσα τη βγάξαμε, με την απειλή του θανάτου, με τη ψώρα, με τη βρωμιά. Αλλά και με συντροφικότητα που έδειχνε ο ένας στον άλλο. Επί έξι μήνες.

Μετά τη Συμφωνία της Βάρκιζας, έπρεπε να φύγουμε απ' εκεί, ν' απολυθούμε. Πήγαμε στο υπουργείο στην πλατεία Κλαυθμώνος όπου δικαστήκαμε. Μας υπερασπίστηκε ένας πλωτάρχης, Βασιλειάδης λεγόταν, νομίζω.

Αυτός, πήρε το λόγο και είπε τα καλύτερα λόγια, που τα θυμάμαι ακόμη: «Δικάζουμε αυτά τα παιδιά, είπε, στα οποία άλλα τάξαμε στη Μέση Ανατολή και άλλα τους κάναμε εδώ στην Ελλάδα. Αν έμεναν εδώ, άλλος θα πήγαινε να σπουδάσει, άλλος να μάθει τέχνη. Τώρα, έχασαν κάθε δυνατότητα να ζήσουν με μόρφωση ή με τέχνη. Και τους δικάζουμε κι από πάνω. Γιατί;».

Φαίνεται ξύπνησε το ανθρώπινο ένστικτο μέσα στους ναυτοδίκες, μας αθώωσαν. Τα απολυτήρια μάλιστα που μας έδωσαν δεν ανέφεραν την Ψυτάλλεια, αλλά το Β.Π. Αρής. Ετσι είχαν ονομάσει την Ψυτάλλεια.

Στη Χίο

Ελεύθερος πολίτης λοιπόν ο Παράσχος. Τρόπος του λέγειν ελεύθερος. Με πολλές δυσκολίες καταφέρνει να βρει εισιτήριο και να φτάσει στη Χίο. Πηγαίνει στο χωριό του, το Βασιλειώνικο, όπου τον ενημερώνει για το τι συμβαίνει ο Παντελής Πανέρης. Και μπαίνει στον αγώνα. Παρακολουθεί τις συγκεντρώσεις που έκανε το ΕΑΜ, φυλάει σκοπός, συνοδεύει τον Ευαγγελινό και τον παπα Ξενάκη στις μετακινήσεις τους. Μια φορά μετέφερε όπλα με τον

Πανέρη στα Πατρικά. Τα είχαν βάλει μέσα σ' ένα καλάθι και από πάνω είχαν βάλει παπούτσια τα οποία — τάχα — πουλούσαν.

— *Τι άνθρωπος ήταν ο Ευαγγελινός; τον ρωτώ.*

— Ένα ωραίο παλικάρι. Ένας ωραίος άνθρωπος.

— *Λένε ότι οι χωροφύλακες τον σκότωσαν γιατί φοβήθηκαν να τον συλλάβουν. Τους προκαλούσε φόβο.*

— Ήταν θηρίο, ψηλός, εύρωστος. Δεν γινόταν εύκολα καλά στα χέρια.

— *Τον παπα Ξενάκη τον ήξερες;*

— Πώς δεν τον ήξερα; Τον είχα συνοδεύσει μια φορά στον Προφήτη Ηλία. Τον πήγαμε από τον ποταμό τον Παρθένη, πίσω από τους στρατώνες. Θα πήγαινε σε κάποιο σπίτι για να τον κρύψουν.

Οι προκλήσεις που του κάνανε για να τον πετάξουν στην παρανομία και μετά να τον συλλάβουν και να τον εκτελέσουν, όπως και έγινε, ήταν φοβερές.

Είχε μεγάλη οικογένεια, νομίζω 7 παιδιά και είχε ανοίξει ένα μανάβικο στην αρχή της Απλωταριάς για να τα ζήσει. Καθημερινώς πήγαιναν οι χωροφύλακες. Αν έβλεπαν ένα καφάσι να εξέχει του έδιναν κλωτσιά και το γύριζαν ανάποδα. Κατάφεραν λοιπόν να τον βγάλουν στην παρανομία χειροδικώντας κατά των χωροφυλάκων και να τον επικηρύξουν.

Το ράσο του, απ' έξω ήταν μαύρο και από μέσα κόκκινο. Τον θυμάμαι να κατεβαίνει από τον Προφήτη Ηλία, να γυρίζει το ράσο του και να φαίνεται το κόκκινο από μέσα.

Ένα θηρίο ήταν κι αυτός. Δυο μέτρα ντερέκι και πολύ καλός άνθρωπος.

Κάποτε, θυμάμαι, σταματήσαμε σε ένα σημείο και μας είπε για το πως ο αγώνας ενός λαού κρίνεται από πάρα πολλά πράγματα.

Τον πιάσανε στην τοποθεσία Λολόδεντρα, στο σπίτι του Φαφαλιού όπου τον έκρυβε ο κηπουρός. Κάποιος χαφιάς τον πρόδωσε, κάπου 18—20 χωροφύλακες περικύκλωσαν το περιβόλι και με τον τηλεβόα του φώναξαν να βγει έξω.

Ο παπάς αναγκάστηκε και βγήκε. Οι χωροφύλακες είχαν ανέβει ακόμη και πάνω στα δέντρα. Ο παπάς πυροβόλησε και τραυμάτισε ή σκότωσε έναν χωροφύλακα, καβάλησε τη μάντρα του περιβολιού και έπεσε από την άλλη μεριά. Μια ριπή όπλου, όμως, τον τραυμάτισε στο πόδι.

Όπως έπεσε, τραυματίας, δεν μπορούσε να

απομακρυνθεί και τον πιάσανε. Τον πήγαν στο νοσοκομείο και απ' εκεί άρχισε το μαρτύριό του.

Πήγε και τον είδε και ο δεσπότης, ο Παντελεήμων και του ζήτησε να υπογράψει δήλωση μετανοίας για να μην τον εκτελέσουν. Αρνήθηκε όμως. Δήλωσε υπερήφανος για τον αγώνα του.

Στην Αθήνα, το στρατοδικείο τον καταδίκασε σε θάνατο. Και πάλι πήγε ο Παντελεήμων και πάλι αρνήθηκε. Και τον έβαλαν στο εκτελεστικό απόσπασμα.

— *Είχατε στήσει ενέδρα να σκοτώσετε τον Παντελεήμονα;*

— Ναι. Μετά τη δολοφονία στο Βαρβάσι του Πίττα και του Μαυράκη από τον αστυνόμο Παντελίδη, πήραμε εντολή «να τον βγάλουμε απ' τον ήλιο».

— *Εντολή του κόμματος;*

— Εντολή του κόμματος. Είχε γίνει προκλητικός ο Παντελεήμων, είχε περάσει ανοικτά θέση και ευλογούσε τα όπλα που σκότωναν τους ανθρώπους της Αριστεράς. Αυτή ήταν η θέση του.

Γυρνούσε με τον Παντελίδη στα χωριά, εκείνος ευλογούσε και ο άλλος αποφάσιζε ποιους θα εκτελούσαν. Τέτοια συνεργασία είχανε. Ο αντιπρόσωπος του Θεού με τον δολοφόνο.

Ένα βράδυ, επρόκειτο να περάσει με το τζιπάκι της Αστυνομίας να πάνε στο Βερβεράτο, ή στο Χαλκειός.

Εγώ, ο Γιάννης ο Πανέρης, ο Νίκος Πανέρης, ο Λάζαρος Ρήγος και ο Ανθιμος Κοντογιάννης — οι δύο τελευταίοι ήταν στην παρανομία — στήσαμε ενέδρα στο δρόμο που πάει από το Βασιλειώνικο στο Χαλκειός, στου Ματσάγκου το σπίτι.

Από κάτω ήταν ο δρόμος που περνούσαν τ' αυτοκίνητα. Εγώ ως πιο μικρός, είχα τρεις χειροβομβίδες και ένα περιστροφό. Οι άλλοι είχαν από ένα αυτόματο. Θα έριχνα εγώ τις χειροβομβίδες και μετά θα δούλευε το πολυβόλο. Αλλά ήταν τυχεροί και δεν περάσανε εκείνο το βράδυ.

— *Εσύ, πώς έφυγες από τη Χίο;*

— Ένα βράδυ, ήταν μετά τη δολοφονία του Πίττα και του Μαυρίκη στο Βαρβάσι, είχαμε βγει στο χωριό μια παρέα και τραγουδούσαμε: «Εμπρός της γης οι κολασμένοι», «πέσατε θύματα αδέρφια εσείς» κ.λπ.

Μέσα από του Ρίτσου το μαγαζί βγήκανε δύο

χωροφύλακες. Ο ένας λεγόταν Ηλίας, ο άλλος Γιάννης. Ο Ηλίας ήταν κίτρινος σαν λεμόνι, φασιστόμυρο. Μανιάτες κι οι δυο.

Ο Ηλίας βγήκε έξω για να μας χτυπήσει. Από πίσω του ο Βαγγέλης ο Ρίτσος, ο οποίος με παρακαλούσε.

— Βρε Παρασάκι, σε παρακαλώ σταμάτα. Φύγε.

Αψήφησα κι αυτόν τον κίνδυνο και είπα:

— Οποιος είναι άντρας να χτυπήσει. Εδώ είναι τα στήθια μου, εδώ είναι η ψυχή μου. Τη ζωή μου μπορούν να την πάρουν, αλλά την ψυχή μου δεν μπορεί να την πάρει κανένας. Η ψυχή μου ανήκει εκεί που ανήκει.

Αυτές ήταν κουβέντες του Παντελή του Πανέρη. Στο στρατοδικείο που πέρασε, τους είπε: «Δεν με φοβίζεται ο θάνατος. Τον Παντελή τον Πανέρη μπορείτε να τον σκοτώσετε. Την ψυχή του, όμως, δε θα την πάρετε ποτέ». Εμένα μ' αρέσανε κάτι τέτοια. Γι' αυτό και το είπα.

Ο άλλος είχε προτείνει το αυτόματο. Πήγε κοντά του ο Βαγγέλης και του μίλησε. Ο άλλος, ο Γιάννης ήταν καλό παιδί. Ο Ηλίας όμως θα βάρανε στο ψαχνό.

Με πήρε ο Βαγγέλης ο Ρίτσος σ' ένα στενό, «Παράσχο, μου είπε, σε παρακαλώ, η μάνα σου έχει χάσει ένα παιδί της. Μη χαθείς κι εσύ, φύγε. Δώσε τόπο της οργής». Και έφυγα.

— Ο Πανέρης τι απέγινε;

— Δικάστηκε ισόβια, αλλά στα 12 χρόνια βγήκε. Τι τα θέλεις όμως, όλη του τη ζωή μέσα στις φυλακές την πέρασε, από τα χρόνια του Μεταξά. Εγώ, παιδάκι στο Δημοτικό ήμουν και θυμάμαι που έρχονταν οι χωροφύλακοι και τον πιάνανε και τον κάνανε μαύρο στο ξύλο. Η εφημερίδα της Χίου «Ελευθερία» είχε δημοσιεύσει τη φωτογραφία του που ήταν μαύρος στο ξύλο.

Στην Αθήνα

Όπως είχε διαμορφωθεί η κατάσταση στη Χίο, ήταν πια αδύνατο να μείνει. Ήταν σταμπαρισμένος. Έτσι έφυγε για την Αθήνα.

— Στην Αθήνα πέρασα από πολλά στάδια εργασίας, συνεχίζει την αφήγησή του ο Παράσχος Μοσχονάς.

Η πρώτη μου δουλειά ήταν στη Μαγκουφάνα,

κοντά σε κάτι λεγόμενους χωριανούς μου και λεγόμενους συγγενείς μου που με είχαν βάλει να ταΐζω γουρουνία. Μετέφερα από την πλατεία Αμαρουσίου ένα γκαζοτενεκέ, γεμάτο τσίρο, για να ταΐζω τα γουρουνία. Ένα βράδυ έχασα πια την υπομονή μου, πέταξα κάτω τον γκαζοτενεκέ και έφυγα. Πήγα σε έναν άλλο χωριανό μου, τον Κουνέλη, ο οποίος ήταν επιστάτης σ' ένα κτήμα.

Προσπάθησε ο άνθρωπος να βοηθήσει. Μια φορά, μ' έβαλε να κόψω τις κάμπιες από τα πεύκα. Δεν μου είπε όμως ότι είναι δηλητηριασμένες. Επαθα λοιπόν μεγάλη νίλα. Δεν μπορούσα να κοιμηθώ από τη φαγούρα, όλο μου το κορμί είχε γίνει μια μεγάλη πληγή. Πήγα και βρήκα ένα φαρμακείο που διανυκτέρευε, Παπαδόπουλος λεγόταν, ο Θεός ν' αναπαύσει τη ψυχούλα του. Τα έχασε.

— Βρε τι έπαθες; μου είπε.

— Κάμπιες.

Μ' έβαλε στο πίσω μέρος του φαρμακείου, μ' έβαλε να κάνω ντους, μου έδωσε δικά του εσώρουχα και ρούχα, μου έβαλε μια αλοιφή, άρχισα να συνέρχομαι.

Εκατσα παρέα του, ο καιρός ήταν κρύος, μου έκανε καφέ, καπνίσαμε και ένα πακέτο τσιγάρα, μέχρι που ξημέρωσε και πήγα στο σπίτι μου. Εμένα τότε σ' ένα κοτέτσι. Μη γελάς, πραγματικό κοτέτσι ήταν. Είχαν βγάλει τις κότες και έβαν εμένα.

Μετά, έμενα σε μια αποθήκη. Το βράδυ έβαζα έναν χοντρό μουσαμά πάνω μου και ένοιωθα τα ποντίκια να περνούν: φροστ!

Πέρασα πολλά. Μέσα στο «κτήμα του Αργύρη» όπως λεγόταν, υπήρχε και ένα υφαντήριο στο οποίο διευθυντής ήταν ένας Παντελής Εψημόπουλος.

Είχε ένα αυτοκίνητο Ρενό που όλο έμενε και πήγαινα και έσπρωχνα για να πάρει μπροστά.

Περνούσε ο άνθρωπος και μ' έβλεπε να κάθομαι πάνω στον τοίχο και να κουνώ τα ποδάρια μου. Ρώτησε μάλιστα κάτι εργάτριες που ήταν ξαδέλφες μας: «Ένα παλικάρι — λέει — ωραίο (ήμουν 21 χρονών τότε) το βλέπω κάθε μέρα πάνω στον τοίχο», έμαθε για μένα.

Ένα πρωί λοιπόν έρχεται και μου χτυπάει την πλάτη.

— Καλημέρα παιδί μου.

— Καλημέρα σας.

— Τι κάνεις εδώ;

— Κάθομαι γιατί δεν έχω δουλειά.
 — Τι δουλειά κάνεις;
 — Ταίτζω γουρουνία και σκάβω.
 — Ξέρεις καμιά τέχνη;
 — Όχι, δεν ξέρω.
 — Καλά, δεν έμαθες μια τέχνη;
 — Έχω άλλη ιστορία εγώ. Και του την είπα εν συντομία.

— Έχεις κάνει εξορία;
 — Όχι, μόνο επτά μήνες Ψυτάλλεια.
 — Γιατί;
 — Γιατί μου βρήκαν... αριστερή πλευρίτιδα. Πού να ξέρω ότι ο άνθρωπος είχε «φοιτήσει» στη Μακρόνησο!

— Αμαρτία, είπε. Και μετά: αύριο το πρωί θα έρθεις στο εργοστάσιο. Είμαι ο διευθυντής.

— Και τι να κάνω εγώ στο εργοστάσιο. Εκεί είναι όλο γυναίκες.

— Θα μάθεις να υφαίνεις.
 — Μπορώ;
 — Γιατί όχι; Έχουμε κι άλλα παιδιά σαν κι εσένα.

Τι να κάνω Γιαννάκη; Πείνα και κατατρεγμός. Υφαντής; Μωρέ και πιλότος μάθαινα εγώ τότε.

Την άλλη μέρα, πέρασε ο άνθρωπος, με πήρε, με πήγε σε μια κοπέλα που μ' έμαθε τη δουλειά και έμεινα εκεί, μέχρι που έφυγα με τα καράβια.

Περιπέτεια στο Σικάγο

Βαρύ το κλίμα, λειψή η δημοκρατία. Ο χαφιεδισμός δούλευε καλά, ο τοπικός ενωμοτάρχης και χωροφύλακας όποτε είχαν κέφι και διάθεση μπορούσαν να καλέσουν στο Αστυνομικό Τμήμα όσους θεωρούσαν ύποπτους ή «επικίνδυνους εθνικά» και να τους κάνουν διαφώτιση. Ο Παράσχος ήταν τακτικός επισκέπτης τους!

Λίγο το οξυγόνο της δημοκρατίας, λειψό και το μεροκάματο. Χωρίς προοπτική για καλύτερες μέρες. Μοναδική διέξοδος το μπάρκο. Σε κανένα ποστάλι ή μικρό εμπορικό που θα έκανε ταξίδια στις ελληνικές θάλασσες αφού ο Παράσχος είχε «μουτζουρωμένα χαρτιά» και δεν θα του έδιναν άδεια αποδημίας για ταξίδια έξω από τα ελληνικά σύνορα.

— Μια μέρα, το 1953 ήταν, μου αφηγείται ο

Παράσχος, είχα πάει να κουρευτώ. Βλέπω στον καθρέφτη του κουρέα μου μια φωτογραφία ενός καραβιού και του λέω: «Δήμο, εσύ από τη Μαγκουφάνα που μένεις απέχεις πολύ από τη θάλασσα. Τι δουλειά έχεις με το καραβάκι αυτό;»

— Α!, μου λέει το βαποράκι αυτό είναι το «Παντελής» και δουλεύει σ' αυτό ένας ξάδερφός μου.

— Ακου, του λέω, έχω ένα Ναυτικό Φυλλάδιο από το 1946 και δε βρίσκω δουλειά να μπαρκάρω. Μπορείς να με βοηθήσεις;

— Πώς δε μπορώ; Την Τετάρτη που έρχεται το καράβι στον Πειραιά, θα πάμε και θα βρούμε τον ξάδερφό μου.

Πραγματικά πήγαμε, Νίκος Κουκούλης λεγόταν και ήταν Χιώτης, πρόσφυγας της Μικράς Ασίας.

— Ακου κυρ Νίκο, του λέω, εγώ δουλεύω σε υφαντήριο αλλά μ' αρέσει η θάλασσα. Είναι και το οικονομικό που είναι καλύτερο. Θέλω να μπαρκάρω.

— Ωραία. Σε 15 μέρες έχουμε αρχαιρεσίες στο Σωματείο Θαλαμηπόλων και πηγαίνω για πρόεδρος. Είτε βγω είτε όχι, εσένα θα σε μπαρκάρω. Να ξανάρθεις μετά τις αρχαιρεσίες.

Πράγματι βγήκε πρόεδρος, ειδοποίησε το Δήμο, εκείνος εμένα και την άλλη μέρα κατέβηκα στον Πειραιά όπου με βοήθησε να κάνω όλα τα τυπικά.

Ναυτολογήθηκα στο «Τέτη» του Τυπάλδου που ήταν ποστάλι και έκανε ταξίδια στα νησιά Χίο, Μυτιλήνη, Δωδεκάνησα. Με βάλανε στο μπαρ επειδή ήμουν ευπαρουσίαστος.

Χαρά μου εμένα. Δεν έβλεπα την ώρα να φύγουμε. Και ειδοποίησα τους δικούς μου, όταν φτάσαμε στη Χίο και ήρθαν να με δουν.

Πέντε - έξι μήνες δουλεύαμε στα νησιά. Την άνοιξη πήραμε δρομολόγιο για τη Μασσαλία. Εμένα μ' έτρωγε το σαράκι τι θα γινόταν αν μου ζητούσαν αποδημία. Αλλά δεν είπα τίποτα. Πήγαμε στη Μασσαλία, φορτώσαμε Εβραίους και μέσω Κύπρου τους πήγαμε στη Χάιφα. Τότε φτιαχνόταν το κράτος του Ισραήλ και οι Εβραίοι όλης της Ευρώπης μαζεύονταν στα λιμάνια της Μασσαλίας και της Βενετίας, απ' όπου τους μεταφέραμε στη Χάιφα.

Εκαμα στο «Τέτη» μέχρι που μας έφυγε η προπέλα, έξω από τη Γαλλία. Με πολλούς κινδύνους φτάσαμε έξω από το λιμάνι της Μερσίνης. Το

πώς δεν βουλιάσαμε με τα νερά που μπήκαν μέσα και τον πανικό που επικράτησε ήταν θαύμα. Ξεφορτώσαμε μεσοπέλαγα τους Εβραίους στο «Αγγέλικα» και το «Αιγαίο» που μας είχαν πλευρίσει και με χίλια ζόρια φτάσαμε στον Πειραιά. Αχρηστο το παπόρι, ξεμπαρκάραμε.

— Μη στεναχωριέσαι, μου λέει ο Κουκούλης, θα σε βάλω σε καλό βαπόρι. Μ' έστειλε στα γραφεία της ΕΛΜΕΣ και ναυτολογήθηκα στο «Βασίλισσα Φρειδερίκη» που μετέφερε Έλληνες μετανάστες, από τον Πειραιά στο λιμάνι της Νέας Υόρκης.

Μιας και είχα προϋπηρεσία, με βάλανε πάλι στο μπαρ. Και μετά από δύο — τρία ταξίδια με επέλεξαν για... χορευτή! Οσους από το πλήρωμα ήξεραν καλό χορό μας έντυναν με φουστανέλες, ντύνονταν και νεαρές επιβάτισσες με στολές «Αμαλίας» και χορεύαμε.

Ημουνά δύο χρόνια περίπου στο «Β. Φρειδερίκη» όταν γνώρισα μια κοπέλα που κατ'όγαν από τη Σπάρτη. Πήγαινε για πρώτη φορά στην Αμερική. Είχε ένα θείο χωρίς παιδιά στο Σικάγο, ο οποίος της έγραψε να πάει για να τον κληρονομήσει.

Ωραία κοπελίτσα ήταν, την γλυκοκοίταξα και με γλυκοκοίταξε.

— Δεν έρχεσαι μαζί μου; μου πρότεινε. Μου έδειξε μάλιστα και ένα γράμμα του μπάμπια της στο οποίο της έγραφε ότι αν αγαπούσε κανέναν και ήθελε να τον πάρει μαζί της, «νο πρόμπλεμ».

Εκεί, την πάτησα. Ελα που «άλλα λεν τα βόδια κι άλλα ο ζευγάς»! Ηθελα να βγω στην Αμερική που πίστευα ότι ήταν παράδεισος, πήρα την απόφαση.

Μείναμε το βράδυ εκείνο σε ξενοδοχείο, στη Ν. Υόρκη και την άλλη μέρα ξεκινήσαμε για το Σικάγο. Ολο αυτό το διάστημα - 18 ώρες ήταν το ταξίδι - εμένα μ' έτρωγε η έννοια και της έκανα πλύση εγκεφάλου, να μη με παρατήρει μόλις φτάναμε στο Σικάγο και βρεθώ εκτεθειμένος που είχα φύγει από το καράβι.

— Οχι, μου έλεγε, μείνε ήσυχος.

Φτάσαμε στο Σικάγο, πέφτανε κάτι πίτες χιόνι, να. Σαν κατοστάρικο. Την περίμεναν ένας άνδρας ψηλός και μια γυναίκα με μαύρα που κούτσαινε. Φιλιά, αγκαλιές και τα σχετικά. Εγώ στεκόμουν με αμηχανία στην άκρη, μ' ένα βαλιτσάκι στο χέρι.

— Το παιδί απ' εδώ; ρωτάει ο θείος της.

— Τον έφερα μαζί μου. Γνωριστήκαμε στο πλοίο.

— Α, όχι, λέει ο θείος της. Δεν γίνεται. Γνωριστήκατε μέσα στο βαπόρι και τον έφερες μαζί; Με ποιο δικαίωμα;

Με τη Σοφία Βέμπο και τον Μίμη Τραϊφόρο στη Μέση Ανατολή. Ο Παράσχος είναι πρώτος δεξιά, στη μεσαία σειρά.

Έρχεται κοντά μου και με ένα άσχημο ύφος μου λέει:

— Σήκω και φύγε.

— Κύριέ μου, του λέω, να φύγω και πού να πάω; Δεν ξέρω τίποτα και κανέναν.

— Δεν μ' ενδιαφέρει.

Επειδή το βαπόρι το «Βασίλισσα Φρειδερίκη» θα έφευγε στη μία τη νύχτα, για τον Πειραιά, υπελόγισα ότι θα το πρόφταινα αν γυρίζα με αεροπλάνο στη Ν. Υόρκη. Του λέω λοιπόν.

— Μπορείς να με πας στο αεροδρόμιο, να γυρίσω πίσω;

Πήρε η θεία την ανιψιά και έφυγαν, ο τύπος βλαστημούσε και γκρίνιαζε: «Τι νομίζετε, για ποιους μας περάσατε» και ένα σωρό άλλες βρισιές.

— Βρε άνθρωπε, του λέω, εγώ την ανιψιά σου τη γνώρισα στο βαπόρι και ήρθα με καλές διαθέσεις. Δεν ήρθα για να κάνω ατιμίες.

— Ποιος τα λέει αυτά; Και μη μου αντιμιλάς γιατί δεν τό 'χω σε τίποτα να δώσω μερικά δολάρια σε κανέναν Πορτορικανό να σε καθαρίσει.

Εγώ, στο μπαρ του «Βασίλισσα Φρειδερίκη» είχα ακούσει πολλές τέτοιες ιστορίες. Φοβήθηκα. Στο μεταξύ, η ώρα είχε πάει πια 9 το βράδυ, μας λένε ότι αφού το χιόνι δεν σταμάτησε δεν θα πετούσε αεροπλάνο. Τώρα;

— Πήγαινε με κάπου νά 'χει Έλληνες, λέω στο συνοδό μου. Με παίρνει πάλι με βρισιές, καμιά φορά έβαζε και το χέρι του σ' ένα ντουλαπάκι του αυτοκινήτου. «Ωχ», έλεγα από μέσα μου, «τώρα θα βγάλει κανένα περιστροφό να με καθαρίσει». Φτάσαμε σ' ένα δρόμο σκοτεινό.

— Βλέπεις απέναντι; μου λέει.

— Βλέπω.

— Εκεί έχει ένα ξενοδοχείο.

— Είναι Έλληνες;

— Αυτό μας έλειπε, να ψάχνουμε να βρούμε και Έλληνες!

Δεν μου είπε ο ευλογημένος ότι για να φτάσω μέχρι το ξενοδοχείο έπρεπε να περάσω πάνω από μια γέφυρα ένα χιλιόμετρο μήκος, με μια φοβερή κακοκαιρία. Ήμουν όμως νέος τότε, είχα έναν επενδύτη, φορούσα και μια ωραία μπλουζα που είχα αγοράσει από την Ολλανδία, με το βαλιτσάκι στο χέρι, ο «παράξενος ταξιδιώτης» ήμουν.

Πέρασα τη γέφυρα, μπαίνω στο ξενοδοχείο, τι να δω; Ολο μαύροι και μαύρες μέσα. Με τα σπασμένα αγγλικά που είχα μάθει ζήτησα «ρουμ».

— Γιε, μου λέει, φάιβ ντάλαρς φορ ουάν νάιτ.

— Ο.Κ.

Μου δίνει το κλειδί, στις σκάλες δεν μπορούσα να περάσω από τους μαύρους και τις μαύρες που κάνανε ό,τι μπορείς να φανταστείς. Ακόμη και έρωτα. Φτάνω στο δωμάτιο, τα σεντόνια και τα μαξιλάρια γεμάτα τρίχες.

Εκατσα στο κρεβάτι, έβγαλα δυο πακέτα τσιγάρα και σκεφτόμουν τι να κάνω; Να μείνω, φοβόμουν. Να γυρίσω πίσω, μπορεί να θύμωνε ο ξενοδόχος επειδή έφευγα. Πρόσεξα όμως, ότι το ξενοδοχείο δεν είχε εστιατόριο. Πήρε στροφή το μυαλό μου. Κατεβαίνω κάτω: «σάμθινγκ του ιτ» του λέω.

— Νο, μου απαντά. Προσφέρθηκε όμως να μου δείξει πού είχε εστιατόριο. Βγήκα έξω και μόλις απομακρύνθηκα πενήντα — εξήντα μέτρα,

«έβαλα τα πόδια στην πλάτη» που λένε.

Βρήκα έναν μεγάλο δημόσιο δρόμο από τον οποίο περνούσαν αυτοκίνητα, στέκομαι στην άκρη και αρχίζω να φωνάζω: «Ταξί, ταξί». Φρενάρει ένα, πάω κοντά, ο οδηγός του βλαστήμαγε. «Γκαντέμ» και τέτοια.

— Χουάι κάνεις έτσι; Τι είσαι;

— Γκρικ, του απαντώ.

— Ααα Γκρικ, επαναλαμβάνει και γλύκανε το πρόσωπό του.

— Καλό, πολύ καλό μου φίλος Γκρικ.

— Μιλάς ελληνικά;

— Πολύ λίγος.

Ήταν Πολωνός και πριν γίνει ταξιτζής, είχε δουλέψει σε ελληνικό εστιατόριο.

— Θα με πας σ' ένα μέρος να έχει Έλληνες, του λέω.

— Γιε.

Επειδή ήμουν ταραγμένος με ρώτησε τι έχω και του είπα για το ύποπτο ξενοδοχείο.

— Γκάνγκστερ, μου αποκριθήκε, γκάνγκστερ.

Με πήγε σ' ένα δρόμο, στο Γκρικ Τάουν, βλέπω μια ταμπέλα με ελληνικά γράμματα. «Ελληνικό καφενείο». Στο μεταξύ, η ώρα είχε πάει δώδεκα. Μπαίνω μέσα, ε, οι Έλληνες τι κάνανε; Χαρτιά παίζανε, ζάρια παίζανε, κάθονται σε μια γωνιά και φωνάζω το γκαρσόνι.

— Ελληνικό καφέ φτιάχνετε;

— Βεβαίως.

— Φτιάξε μου έναν μεγάλο. Διπλό, τριπλό, κανόνισε να καπνίσω δυο πακέτα τσιγάρα.

— Γιατί; τι συμβαίνει;

— Μη τα ρωτάς.

Απέναντι καθόταν ένα παιδί στην ηλικία μου. Ήρθε κοντά, μου λέει:

— Φίλε, μου επιτρέπεις να κάτσω κοντά σου;

— Ναι, του αποκρίνομαι, κάτσε να κουβεντιάσουμε να περάσει η νύχτα.

— Φαίνεσαι σα να σου συμβαίνει κάτι.

— Πολλά μου συμβαίνουν, απάντησα και αμέσως σκάρωσα στο μυαλό μου μια φανταστική ιστορία ώστε να μη του πω ότι είμαι λαθραίος. Ξέρεις τι έπαθα; Εφυγα από τη Νέα Υόρκη όπου δούλευα και ήρθα εδώ να βρω κάτι φίλους μου που είχαν εστιατόριο κι αυτοί φύγανε, πήγαν στο Ντιτρόιτ. Και έμεινα έτσι.

Βαγγέλη τον λέγανε και ήταν νεοφερμένος στην Αμερική. Τον είχε φέρει ένας θεός του αλλά τον εκμεταλλευόταν, είχε φύγει και είχε

Εργαζόμενοι του «Βασίλισσα Φρειδερίκη» ντυμένοι τσολιάδες και κοπέλες που ταξίδευαν για τις Ηνωμένες Πολιτείες ντυμένες ως «Αμαλίες» σε αναμνηστική φωτογραφία. Ο πρωταγωνιστής της ιστορίας μας Παράσχος Μοσχονάς είναι ο μεσαίος στην πρώτη σειρά.

πιάσει δουλειά σε γροσαρία.

— Πού θα μείνεις; με ρωτά.

— Σε κανένα ξενοδοχείο.

— Όχι, δε θα πας σε ξενοδοχείο. Θα μείνεις μαζί μου. Στο δωμάτιο μένουμε δύο, έχει θέση και για σένα.

Με πήρε στο δωμάτιο, ξύπνησε και τον άλλο, με ταΐσανε, κουβεντιάσαμε.

— Κοίταξε, μου λέει μετά, εμείς το πρωί έχουμε δουλειά. Εσύ θα κοιμηθείς όσο θέλεις, θα φας, θα κλειδώσεις το δωμάτιο και το κλειδί θα το βάλεις κάτω από τη γλάστρα. Μετά θα πας εκεί που βγαίνει η εφημερίδα «Ελληνικός Αστέρης του Σικάγου» και θα βρεις τον κ. Φατσέα, ο οποίος θα σου βρει δουλειά.

Πήγα πράγματι στο Χόλντεν στριτ που ήταν τα γραφεία και τυπογραφεία της εφημερίδας. Στη γωνία υπήρχε και μια καφετέρια την οποία είχε ένας Έλληνας, συγγενής του Φατσέα, Βαγγέλης Κάρβελλης λεγόταν. Στο γραφείο της εφημερίδας ήταν και μια κοπέλα που — πώς τ'άφανε η τύχη — ήταν αδελφή ενός συναδέλφου με τον οποίο είχαμε υπηρετήσει μαζί στο αντιτορπιλικό «Σπέτσες», στη Μέση Ανατολή.

Φωνάξανε τον Κάρβελλη, ο οποίος με ρώτησε τι δουλειά έκανα. Του είπα ότι ήμουν καμαρώτος σε καράβι, για το «Τέτη» του είπα, όχι για το «Β. Φρειδερίκη» οπότε θα καταλάβαινε ότι είμαι λαθραίος.

— Είσαι «μάννα», μου λέει, από αύριο θα πιά-

σεις δουλειά εδώ. 7 το πρωί με 4 το απόγευμα. Προσωρινά θα μείνεις απέναντι στο ξενοδοχείο «Αθηναία».

Τι ξενοδοχείο ήταν εκείνο; Χολέρα σκέτη. Εκείνο το βράδυ έμεινα όρθιος. Πήγα να κάνω μπάνιο, τι να πλυθώ εκεί μέσα; Φοβόμουν μην αρπάξω καμιά αρρώστια.

Ξημέρωσε ο Θεός την ημέρα, πήγα στη δουλειά. Το αφεντικό από την αρχή μου έδειξε εμπιστοσύνη. Είχε ένα παιδί, Βασίλη το λέγανε, που είχε τραυματιστεί στον πόλεμο στο κεφάλι και καμιά φορά ξεχνούσε ή έκανε λάθη όταν έδινε ρέστα και με παρακάλεσε να το προσέχω.

— Εντάξει, του λέω, μέντε ήσυχος.

Μου φέρθηκε πάρα πολύ καλά αυτός ο άνθρωπος. Με πήρε από το ξενοδοχείο, μου έφτιαξε ένα δωμάτιο δίπλα στο μαγαζί, μου άνοιξε λογαριασμό στην τράπεζα και μου έδωσε πολλές και χρήσιμες συμβουλές.

Ολα καλά, κάποτε αρραβωνιάστηκε η αδελφή μου η Εριέττα κι εγώ ήθελα να της στείλω ένα δέμα με ρούχα. Δεν ρώτησα τ' αφεντικό μου πώς να τα στείλω, είχα ακούσει ότι κάποιος Έλληνας στέλνει δέματα στην Ελλάδα, πήγα και τον βρήκα.

— Νεοφερμένος είσαι; με ρώτησε.

— Όχι, απάντησα, στη Νέα Υόρκη έμεινα και τώρα ήρθα στο Σικάγο.

Θα πρέπει να ξέρεις ότι όσοι προδίδανε τότε λαθραίους παίρνανε 25 δολάρια «το κεφάλι»... Και πολλοί ασυνείδητοι έφαχναν για λαθραίους για να βγάλουν άνετο μεροκάματο.

Το βράδυ, το είπα του αφεντικού μου.

— Ωχ, απάντησε, πρέπει να προλάβω να σε στείλω στο Ντιτρόιτ στον αδελφό μου που έχει τις ίδιες μπίζνες, δε σε βλέπω καλά εδώ πέρα.

Δεν περάσανε δυο μέρες, ένα απόγευμα την ώρα που ετοιμαζόμουν να σχολάσω γιατί η ώρα ήταν 4 παρά τόσο, μου έρχονται δύο από το Ιμιγκρέσιον που βρισκόταν απέναντι και τους γνώριζα ως πελάτες.

— Αλό Πιτ, μου λένε, διότι το αφεντικό μου είχε αλλάξει τ' όνομα και με φώναζε Πιτ, του κόφισ εντ του απλ πάι.

Τους πάω τους καφέδες και τη μηλόπιτα.

— Τι ώρα τελειώνεις τη δουλειά σου; ρωτάνε.

— Τώρα.

— Γκουτ. Πήγαινε ν' αλλάξεις.

Την ώρα που άλλαζα στο καμαράκι, βλέπω

τον ένα αστυνομικό απ' έξω και τον άλλο στην πόρτα.

— Πιτ, μου λέει, αμ σόρι, έχεις πάσπορτ;

— Όχι.

— Έχεις κάρτα εργασίας;

— Όχι.

— Ο.Κ. άλλαξε κι έλα έξω.

Αλλάξα, πήγαμε μέσα στο μαγαζί, πήραμε από έναν καφέ και κάτσαμε σ' ένα τραπέζακι. Ανάψαμε από ένα τσιγαράκι και προσπαθούσα, με τα λίγα αγγλικά που ήξερα να τους απαντώ στις ερωτήσεις τους. Πάνω εκεί, να το αφεντικό που ερχόταν. Τους είδε, κατάλαβε.

— Τι συμβαίνει Πιτ;

— Τι συμβαίνει; Τα παιδιά ήρθαν...

Εκείνο που μου άρεσε ήταν η συμπεριφορά των αστυνομικών που έδειχνε ότι η Αμερική είναι συγκροτημένη χώρα. Ζήτησαν από το αφεντικό να τους φέρει τις καταστάσεις του προσωπικού, πόσο καιρό εργαζόμουν, πόσο πληρώνόμουν, αν κρατούσε το φόρο. Ολα εντάξει τα είχε ο άνθρωπος.

— Τα λεφτά του Πιτ πού είναι;

— Στην τράπεζα. Και πάει και τους φέρνει το βιβλιαράκι με τις καταθέσεις μου. Τα ελέγξαν ένα προς ένα.

— Είσαι ο.κ. μου λένε. Τώρα θα έρθεις μαζί μας, στο γραφείο να δώσεις κατάθεση. Και μη δοκιμάσεις να το σκάσεις γιατί θα σου τραβήξουμε με το πιστόλι στα πόδια.

— Όχι, δεν φεύγω, μπορείτε να πάτε μπροστά και να σας ακολουθήσω.

Πήγα, έδωσα την κατάθεση και μετά με πήγαν στα κρατητήρια. Ήταν Παρασκευή απόγευμα, οι τράπεζες ήταν κλειστές. Ετσι το αφεντικό μου δεν μπορούσε να καταθέσει εγγύηση για να βγω έξω.

Τι να σου πω όμως, πολύ ωραία ήταν εκεί μέσα, δεν ήταν φυλακές. Με τα φαγητά μας τα καθαρά, με τα ντους, με τα καθαρά στρωσίδια, με επιτραπέζια παιχνίδια για να περνάμε την ώρα μας και τηλεόραση που τότε ήταν άγνωστη στην Ελλάδα.

Είμαστε 150 με 200 άτομα εκεί μέσα. Τη νύχτα, κατά τις 12 ακούω στο μεγάφωνο το όνομά μου: «Μοσχόνας, Μοσχόνας, να έρθει εντό γραφείο».

Πηγαίνω και βλέπω ένα ντερέκι αξιωματικό μέχρι εκεί πάνω.

- Εσύ Μοσχόνας;
- Γιεξ.
- Εσύ σήμερα εντό;
- Γιεξ. Εσύ πώς μιλάς ελληνικά;
- Εμένα πατέρας μου, μητέρα μου Ελληνες.
- Άλλοι Ελληνες υπάρχουν εδώ μέσα;
- Έχει ένα.

Φωνάζει από το μεγάφωνο, έρχεται ένας κοντός, καμιά 50αριά χρονών, με κοιλίτσα.

- Ελληνας είσαι; τον ρωτώ.
- Ελληνας.
- Από ποιο μέρος;
- Από ποιο μέρος ήταν Γιαννάκη;
- Από τη Χίο.

— Από τη Χίο μάλιστα. Από τη Λαγκάδα. «Τον αντίχριστό σου», του λέω, «εσύ μ' έφερες εδώ».

- Εγώ; Πώς;
- Βέβαια. Γιατί σαν Χιώτης δεν μπορούσες να είσαι μονάχος σου και μ' έφερες για να 'μαστε δυο...

Δεκαπέντε χρόνια ήταν ο χριστιανός στην Αμερική και τον πιάσανε γιατί έμπλεξε με γυναίκα και σταμάτησε να στέλνει «το επίδομα» στη Χίο. Τον «κάρφωσε» η γυναίκα του στην αμερικανική προεσβεία στην Αθήνα και τον τσιμπήσανε.

Την Κυριακή φωνάξανε πάλι με το μεγάφωνο το όνομά μου. Ήταν το αφεντικό μου, η γυναίκα του και η μία κόρη του. Μου είχαν φέρει ένα ταψάκι με ένα μπουτάκι αρνιού. Ακου βρε οι άνθρωποι! Για ένα πράγμα είμαι υπερήφανος Γιάννη μου. Οπου πέρασα άφησα καλό όνομα, έδειξα στοργή, αγάπη, καλοσύνη και τιμιότητα.

— Τι είν' αυτά, τους λέω; Εδώ έχει καλοπέραση. Αν ήμουν απ' εδώ κοντά, το Μέξικο ή το Πόρτο Ρίκο θα ερχόμουν να συχνά ως λαθραίος...

Τη Δευτέρα πρωί - πρωί πήγε ο άνθρωπος, κατέθεσε ως εγγύηση 500 δολάρια, ήρθε και με πήρε, είχα ένα μήνα άδεια μέχρι να ετοιμαστώ και να φύγω.

Ξανάπιασα δουλειά. Η Αμερική μου άρεσε, αλλά φοβόμουν όλ' αυτά που άκουγα για εγκλήματα. Ακόμη και τ' αφεντικό μου ήταν υπέρ του να γυρίσω πίσω στην Ελλάδα. Φοβόταν μην πάω και παντρευτώ καμιά για την «πράσινη κάρτα» και μπω σε νέες περιπέτειες, όπως τόσοι και τόσοι άλλοι. Είχα και στην Ελλάδα τους γονείς μου που μου γκρινιάζανε γιατί βρισκόμουν μακριά, περίμενα να έρθει η ώρα να φύγω.

Πλησίαζε η μέρα αναχώρησης. Ήμουν ακουμπισμένος στο μπαρ όταν έρχεται ένας καλοντυμένος κύριος μ' ένα ωραίο τσαντάκι, το ακουμπάει στο μπαρ και μου λέει: «Εναν καφέ καπουτσίνο». Του φτιάχνω τον καφέ, προσέχω ότι με κοιτάζε καλά - καλά. Τον κοιτάζα κι εγώ, αλλά με λοξό μάτι, είχα αρχίσει να αισθάνομαι άβολα.

— Εσένα σε ξέρω, μου λέει σε μια στιγμή.

— Μπα, λάθος θα κάνετε.

— Οχι, δεν κάνω λάθος. Ήσουν στο «Φρειδερίκη»;

— Ναι. Του είπα το ιστορικό μου, δε φοβόμουν πια μη με προδόσουν, μόνο τα εισιτήριά μου σκεφτόμουν που έπρεπε να πληρώσω για να μη μου απαγορεύσει η Αμερική την είσοδο στην επικράτειά της.

— Δε θα φύγεις με δικά σου έξοδα, μου λέει, θα φύγεις με έξοδα της εταιρείας που εργαζόσουν.

— Πώς θα γίνει αυτό;

— Εγώ, μου λέει, είμαι ο πράκτορας της εταιρείας στο Σικάγο και λέγομαι Γεοργίς Εντμόντ. Θα σε βοηθήσω αν και έχεις κάνει κάτι που δεν ήταν σωστό.

Τά 'χασα. Λέω από μέσα μου, «τι λέει τώρα αυτός»;

— Μάλιστα, συνεχίζει. Έχεις βγάλει φωτογραφία με τη γυναίκα μου.

— Φωτογραφία με τη γυναίκα σου εγώ; Μήπως κάνεις λάθος; Πού;

— Στο βαπόρι. Και μάλιστα είσαι αγκαλιά μαζί της.

— Αποκλείεται.

— Δεν αποκλείεται και αύριο θα στο αποδείξω.

Την άλλη μέρα έρχεται, ανοίγει το τσαντάκι του το ωραίο, βγάζει από μέσα μια φωτογραφία κι είμαι εγώ ντυμένος τσολιάς και η γυναίκα του «Αμαλία».

— Αααα λέω, μάλιστα. Και βάλαμε τα γέλια και οι δυο μας.

Νά 'ναι καλά ο άνθρωπος, μου έδωσε μια επιστολή την οποία έδωσα στον διευθυντή της εταιρείας στη Νέα Υόρκη, τον Κεσέογλου και έτσι επέστρεψα στην Ελλάδα με το «Βασίλισσα Φρειδερίκη» τζάμπα και ως ταξιδιώτης πια. Η αμερικάνικη περιπέτειά μου, είχε τελειώσει.